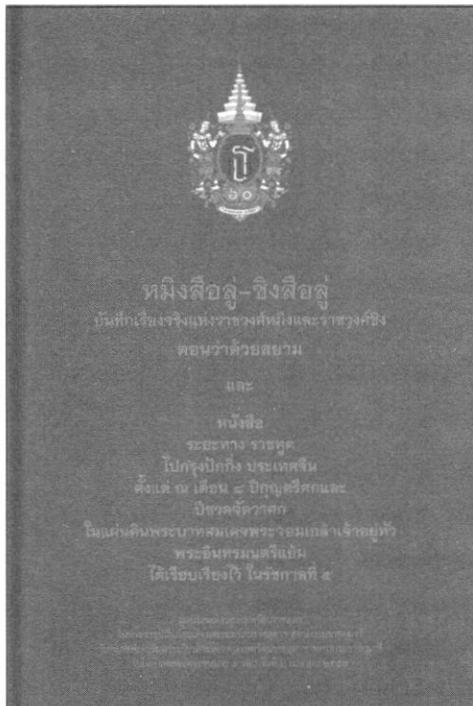

แนะนำหนังสือ

พิภู บุษบก*

วินัย พงศ์ศรีเพียร.

หมิงสีอู่-ซิงสีอู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ตอนว่าด้วย
สยามและหนังสือระยะทางทูตไทยไปปักกิ่ง ประเทศจีน ของ พระอินทรมนตรีแย้ม.
กรุงเทพฯ : มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา, ๒๕๕๙. ๕๔๐ หน้า.

* นักศึกษาหลักสูตรปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาประวัติศาสตร์ (เน้นประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์จีน
กับต่างประเทศ) สถาบันเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ สาธารณรัฐประชาชนจีน

หนังสือ หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง ตอน ว่าด้วยสยาม และหนังสือระยะทางทูตไทยไปปักกิ่ง ประเทศจีน ของพระอินทรมนตรีแย้ม เป็นผลงานการค้นคว้าของ ดร.วินัย พงศ์ศรีเพียร เมธีวิจัยอาวุโส สกว. และคณะ หนังสือรวบรวมเอกสารชั้นต้นที่มีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนเอาไว้ ๓ ฉบับ เอกสาร ๒ ฉบับแรก คือ **หมิงสี่ลู่** (明实录) หรือบันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิง และ**ชิงสี่ลู่** (清实录) หรือบันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์ชิง เป็นเอกสารต้นฉบับจากหอหลวงของราชสำนักจีนที่นักประวัติศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญด้านภาษาจีนโบราณแปลเป็นภาษาไทย ส่วนเอกสารฉบับที่ ๓ เป็นเอกสารบันทึกประสบการณ์การร่วมเดินทางของผู้เขียนไปกับคณะทูตบรรณาการชุดสุดท้ายของสยามเมื่อ ค.ศ. ๑๘๕๓-๑๘๕๔

เนื้อหาของหนังสือแบ่งออกเป็น ๒ ตอน ตอนที่ ๑ หมิงสี่ลู่-ชิงสี่ลู่ บันทึกเรื่องจริงแห่งราชวงศ์หมิงและราชวงศ์ชิง และตอนที่ ๒ หนังสือระยะทางทูตไทยไปปักกิ่ง ประเทศจีน ตั้งแต่ ณ เดือน ๘ ปีกุนตรีศกและปีชวดจัตวาตก ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระอินทรมนตรีแย้มได้เรียบเรียงไว้ในรัชกาลที่ ๕

ตอนที่ ๑ แบ่งออกเป็น ๕ ภาค ภาคที่ ๑ เริ่มด้วยความรู้เรื่องเอกสารจีนโบราณ ผู้เขียนอธิบายให้เห็นพัฒนาการของประวัติศาสตร์นิพนธ์จีนโบราณ ตั้งแต่สมัยราชวงศ์โจว (周) ถึงสมัยราชวงศ์ชิง (清) เพื่อให้เห็นความเป็นมา พัฒนาการกระบวนการจดบันทึกและชำระเรียบเรียงเอกสารของขุนนางอาลักษณ์จีนแต่ละราชวงศ์ จนได้เอกสารชั้นต้นที่ทรงคุณค่าทางประวัติศาสตร์จำนวนมาก ส่วนต่อมากล่าวถึงเอกสารจีนโบราณที่เกี่ยวข้องกับไทศึกษาและดินแดนประเทศไทย และการศึกษาเอกสารจีนโบราณเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทย โดยพบว่าเอกสารชั้นต้นประเภทต่าง ๆ ของจีนที่เกี่ยวข้องกับชนชาติต่าง ๆ มีส่วนหนึ่งที่บันทึกเกี่ยวกับรัฐต่าง ๆ ในดินแดนที่เป็นประเทศไทยในปัจจุบันที่สามารถย้อนหลังไปราว ๒,๐๐๐ ปี ซึ่งประกอบด้วยเนื้อหาหลัก ๓ เรื่อง คือ (๑.) เรื่องราวของกลุ่มชาติพันธุ์ไทนอกดินแดนไทยตั้งแต่ต้นจนถึงราวสิ้นคริสต์ศตวรรษที่ ๑๑ และเรื่องของรัฐไทในภาคเหนือของไทยในปัจจุบัน (๒.) เรื่องราวของดินแดนไทยภาคกลางตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ ๔ ถึง ค.ศ. ๑๓๕๑ และ (๓.) เรื่องราวของสยามนับตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนกระทั่งถึง ค.ศ. ๑๘๕๔ เอกสารชั้นต้นที่บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากเอกสารชั้นต้น

ของไทยค่อนข้างขาดแคลน จำเป็นต้องอาศัยเอกสารชิ้นต้นของต่างชาติ โดยเฉพาะของจีนที่ค่อนข้างมีความสมบูรณ์เข้ามาใช้ประกอบการศึกษา

ภาคที่ ๒ และภาคที่ ๔ เป็นส่วนที่อธิบายความสำคัญ ความเป็นมา และสารัตถวิพากษ์ หรือการหยิบยกประเด็นสำคัญจากเอกสารหมิงสี่ลู่และชิงสี่ลู่มาวิเคราะห์ เพื่อช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจเอกสารฉบับแปลทั้ง ๒ ฉบับได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น

ภาคที่ ๓ และภาคที่ ๕ คือ เอกสารหมิงสี่ลู่และชิงสี่ลู่ ฉบับแปลเป็นภาษาไทย ที่คัดออกมาเฉพาะส่วนที่เกี่ยวกับสยาม พร้อมสารวิพากษ์ หรือการอธิบายศัพท์หรือเนื้อความที่ปรากฏในเอกสาร ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่สุดของหนังสือ เอกสารทั้ง ๒ ฉบับบอกเล่าเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสยามสมัยอยุธยา กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์ ตอนต้น ครอบคลุมเรื่องความสัมพันธ์ทางการทูต การค้า การเมือง เศรษฐกิจ ระเบียบแบบแผนทางการทูต เป็นต้น

จากบันทึกในเอกสารหมิงสี่ลู่พบว่า สยามสมัยอยุธยามีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับราชสำนักหมิงสมัยจักรพรรดิหงอู่ (洪武) และจักรพรรดิหย่งเล่อ (永乐) เมื่อปรากฏว่าทั้ง ๒ อาณาจักรส่งคณะทูตไปมาหาสู่กันอยู่บ่อยครั้ง โดยเฉพาะการส่งคณะทูตมายังสยามของราชสำนักหมิงจำนวนมากตามโอกาสต่าง ๆ เช่น การส่งคณะทูตมาพระราชนิพนธ์เอกสารคำทับ (卦合) ซึ่งเป็นเอกสารที่ใช้สำหรับส่งคณะทูตบรรณาการไปยังจีน การส่งคณะทูตนำสิ่งของพระราชนิพนธ์จากจักรพรรดิจีนมามอบให้กษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา การส่งคณะทูตมาคำนับพระบรมศพกษัตริย์อยุธยา การส่งคณะทูตมาแจ้งข่าวการขึ้นครองราชย์ของจักรพรรดิจีนพระองค์ใหม่ และการส่งคณะทูตจำทูลพระราชโองการแต่งตั้งกษัตริย์อยุธยาพระองค์ใหม่ เป็นต้น บันทึกเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์อันใกล้ชิดระหว่างกรุงศรีอยุธยากับราชสำนักหมิง เพราะการที่ราชสำนักจีนซึ่งถือว่าตนอยู่เหนืออาณาจักรทั้งปวงโดยรอบจะส่งคณะทูตมายังอาณาจักรเล็ก ๆ ในหลายโอกาสเช่นนี้ นับเป็นเหตุการณ์ที่ปรากฏขึ้นไม่บ่อยนัก

นอกจากบันทึกที่แสดงความใกล้ชิดระหว่างกรุงศรีอยุธยากับราชสำนักหมิงแล้ว เอกสารหมิงสี่ลู่และชิงสี่ลู่ยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของระบบการค้าบรรณาการระหว่างสยามกับจีน โดยพบว่านับตั้งแต่ต้นราชวงศ์หมิงเป็นต้นมา ราชสำนักจีนกำหนดระเบียบแบบแผนที่ชาติต่าง ๆ จะเดินทางไปถวายบรรณาการต่อองค์จักรพรรดิอย่างชัดเจน โดยกำหนดให้ราชสำนักสยามส่งบรรณาการ ๓ ปีต่อ ๑ ครั้ง แต่เนื่องจากการส่งคณะทูต

บรรณาการนั้นเต็มไปด้วยผลประโยชน์ทางการค้า ทั้งสิ่งของที่จักรพรรดิพระราชทานตอบแทนและสิทธิพิเศษต่าง ๆ ทางการค้า ดังนั้น ราชสำนักสยามจึงมักจะส่งคณะทูตบรรณาการไปบ่อยครั้งกว่าที่ราชสำนักจีนกำหนด โดยเหตุที่ราชสำนักอ้างเพื่อส่งคณะทูตและปรากฏอยู่ในเอกสารเช่น การส่งคณะทูตไปถวายพระพรเนื่องในวาระดิถีขึ้นปีใหม่ การส่งคณะทูตไปถวายราชบรรณาการแต่สมเด็จพระอัครมเหสีจีน การส่งคณะทูตไปทูลแจ้งผลัดแผ่นดินต่อจักรพรรดิจีน การส่งคณะทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการต่อมกุฎราชกุมารจีน การส่งคณะทูตไปถวายพระพรและถวายสิ่งของพื้นเมืองในโอกาสเฉลิมฉลองวันพระราชสมภพองค์จักรพรรดิ การส่งคณะทูตไปแสดงการตอบรับพระมหากรุณาธิคุณที่จักรพรรดิทรงพระราชสิ่งของให้ การส่งคณะทูตไปขอพระราชทานคำหับใหม่ การส่งคณะทูตไปถวายเครื่องราชบรรณาการเพื่อยอมรับความผิดที่ได้กระทำตามที่ได้รับคำตำหนิจากจักรพรรดิจีน การส่งคณะทูตไปถวายเครื่องเช่นสังเวद्यแด่ของเฮา เป็นต้น

ภายใต้ความสัมพันธ์แบบรัฐบรรณาการ กษัตริย์ดินแดนต่าง ๆ จะมีสถานะเปรียบเสมือนเจ้าประเทศราชที่อยู่ภายใต้การปกครองของจักรพรรดิจีน ดังนั้น หากกษัตริย์จากดินแดนเหล่านั้นจะเดินทางมาถวายบรรณาการหรือส่งราชทูตเข้ามาถวายบรรณาการก็ตาม จะต้องปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมการรับเจ้าประเทศราชและราชทูตของราชสำนักจีน ซึ่งเอกสารหมิงสี่ลู่ตอนหนึ่งบันทึกอย่างละเอียดถึงธรรมเนียมดังกล่าวว่า “...เมื่อเจ้าประเทศราชมายังราชสำนัก ให้เจ้าพนักงานกรมพิธีการรับรองดูแลที่สำนักงานแปลก่อน ในวันถัดมาให้พวกเขาแต่งกายประจำชาติ หรือถ้าได้รับชุดแต่งกายจากราชสำนักแล้ว ก็ให้แต่งชุดนั้นเพื่อเข้าเฝ้า ณ ท้องพระโรงเฝิงเทียน หลังถวายบังคมแปลครั้งแล้ว พวกเขาจักไปยังท้องพระโรงเหวินหัวเพื่อเข้าเฝ้ารัชทายาท ณ ที่นี้ให้คำนับเพียงสี่ครั้ง แลทำซ้ำเมื่อพบกับเจ้านายในพระราชวงศ์ บรรดาเจ้านายเชื้อพระวงศ์จักยืนคอยรับคณะราชทูตแลคำนับตอบสองครั้ง หลังจากเจ้าเมืองประเทศราชได้กระทำครบถ้วนแล้ว เจ้าพนักงานจักต้องปฏิบัติตามพิธีกรรมดังต่อไปนี้ ในงานพระราชทานเลี้ยงทุกครั้ง เจ้าประเทศราชจักมีลำดับชั้นต่อจากขุนนางชั้นพระยาและหลวง ส่วนราชทูตของเจ้าประเทศราชเหล่านั้นแลข้าราชการชาวพื้นเมืองซึ่งมาเข้าเฝ้าถวายเครื่องราชบรรณาการที่ราชสำนักจักต้องถือปฏิบัติตามพิธีกรรมการเข้าเฝ้าปรกติ”

เนื้อความของหมิงสี่ลู่-ซิงสี่ลู่ฉบับแปลในหนังสือเล่มนี้ยังระบุถึงการส่ง

คณะทูตไปยงจีนเพื่อขอพระราชทานหนังสือแต่งตั้งเป็นกษัตริย์สยาม แม้ว่าโดยนัยแล้ว การแต่งตั้งของจีนเป็นเพียงการแสดงการยอมรับกษัตริย์พระองค์ใหม่เท่านั้น ไม่ใช่การแต่งตั้งที่มีผลต่อการสืบราชสันตติวงศ์อย่างแท้จริงแต่ประการใด กระนั้นก็ตาม การยอมรับดังกล่าวของราชสำนักจีนกลับมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะต่อความสัมพันธ์แบบการค้าบรรณาการระหว่างสยามกับจีน เพราะเมื่อปรากฏว่าราชสำนักจีนไม่ยอมรับกษัตริย์พระองค์ใด การค้าบรรณาการระหว่างอาณาจักรทั้ง ๒ ก็เหมือนกับจะสิ้นสุดลงโดยปริยาย ดังกรณีที่ราชสำนักจีนไม่ยอมรับการครองราชย์สมบัติของพระเจ้ากรุงธนบุรี ตลอดรัชสมัยของพระองค์ ความสัมพันธ์และการค้าแบบบรรณาการระหว่างสยามปรากฏช่วงปลายรัชสมัยเพียงไม่กี่ครั้งโดยมีเนื้อความบันทึกอย่างละเอียดอยู่ในเอกสารชิงสื่อลู่

สาเหตุดังกล่าว เป็นเหตุให้เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ ๑ สุพรรณบัฏที่ทรงมีถึงจักรพรรดิจีนจึงปรากฏข้อความที่ระบุว่าพระองค์เป็นพระราชโอรสของพระเจ้ากรุงธนบุรี และปรากฏพระนามเป็นภาษาจีนว่าเจิ้งหัว (郑华) อันเป็นการใช้แซ่ “เจิ้ง” (แซ่แต่ตามสำเนียงแต้จิ๋ว) ตามพระเจ้ากรุงธนบุรี และพระมหากษัตริย์พระองค์ต่อมา ๆ ล้วนแต่มีพระนามในภาษาจีนทั้งสิ้น โดยเอกสารชิงสื่อลู่ปรากฏพระนามของรัชกาลที่ ๒ ว่า เจิ้งฝอ (郑佛) พระนามรัชกาลที่ ๓ ว่า เจิ้งฝู (郑福) พระนามรัชกาลที่ ๔ ว่า เจิ้งหมิง (郑明) เนื่องจากความสัมพันธ์ระบบบรรณาการระหว่าง ๒ รัฐสิ้นสุดลงสมัยรัชกาลที่ ๔ ดังนั้นเอกสารชิงสื่อลู่จึงไม่มีกรกล่าวถึงพระนามภาษาจีนของพระมหากษัตริย์พระองค์อื่น ๆ อย่างไรก็ตามทุกพระองค์ต่างก็มีพระนามภาษาจีนทั้งสิ้น

บันทึกในเอกสารชิงสื่อลู่ส่วนหนึ่งยังแสดงให้เห็นความรุ่งเรืองของการค้าชาวระหว่างสยามกับจีนสมัยต้นรัตนโกสินทร์ เมื่อราชสำนักชิงแสดงเจตจำนงที่จะซื้อข้าวจากสยาม ดังบันทึกในชิงสื่อลู่ว่า “มีหมายรับสั่งว่า “ตามที่ชาวประเทศสยามแจ้งว่าดินแดนของเขาอุดมด้วยข้าว อีกทั้งยังมีราคาถูก เงินเพียงสองสามเขียนก็ซื้อข้าวเปลือกได้หนึ่งตัน เราขอให้ตอบไปว่า ในเมื่อดินแดนของท่านมีข้าวมาก ก็ให้ส่งมาสักสามแสนตัน ไปยงผู้เจี้ยน กวางตุ้ง แลหนิงปอ แล้วนำออกขาย ถ้าหากสามารถส่งมาได้จริงตามนั้น จักเป็นประโยชน์แก่ท้องถื่นอย่างมาก ข้าวสามแสนตันนี้เป็นข้าวที่ขนส่งในนามของทางราชการ ให้ยกเว้นภาษี” นอกจากนี้ ราชสำนักจีนยังกำหนดปริมาณการบรรทุกข้าวของเรือสำเภาสยาม โดยกำหนดให้สำเภานขนาดใหญ่บรรทุกทุกลำละ ๓๐๐ ตัน (หาบ)

และสำเนาขนาดกลางล้าละ ๒๐๐ ต้น (หาบ) ซึ่งนับเป็นจำนวนที่มากพอสมควร อาจกล่าวได้ว่า เอกสารชิงสื่อลู่วัฒนภาพซ้ำของเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ เมื่อรัฐบาลไทยเมื่อไม่กี่ปีก่อนหน้านี้พยายามจะขายข้าวให้กับรัฐบาลจีน ซึ่งเป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของข้าวในฐานะสินค้าส่งออกไปยังจีนที่สำคัญของสยามในอดีต หรือประเทศไทยในปัจจุบัน

นอกจากความรู้ทางประวัติศาสตร์ข้างต้น เอกสารหมิงสื่อลู่วัฒนภาพในหนังสือเล่มนี้ยังสอดแทรกเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่ทรงคุณค่าอีกจำนวนมาก เช่น เหตุการณ์ที่ราชทูตเปอร์เซียหรือรัฐมุสลิมในอนุทวีปอินเดีย เดินทางไปถวายเครื่องราชบรรณาการยังราชสำนักจีนพร้อมคณะราชทูตสยามการติดต่อสัมพันธ์ระหว่างสยามกับบริวาร การขอพระราชทานมาตราซึ่งดวงวัดจากราชสำนักจีนสมัยจักรพรรดิหย่งเล่อ กรณีดังกล่าวอาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการทำให้ระบบซึ่งดวงวัดแบบจีนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของมาตราซึ่งดวงวัดของไทย การที่ราชสำนักจีนขอให้ส่งตัวผู้กระทำความผิดกลับสู่จีน เหมือนเป็นการขอส่งตัวผู้ร้ายข้ามแดนดังปัจจุบัน รวมถึงเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างสยามมะละกา จัมปา การปลอมตัวเป็นทูตมายังสยามของทหารจีน ความวุ่นวายทางการเมืองหลังการล่มสลายของกรุงศรีอยุธยา และความสัมพันธ์ระหว่างสยามกับพม่าไทรมาศ เป็นต้น

ตอนที่ 2 ซึ่งเป็นตอนที่ว่าด้วยหนังสือระยะทางทูตไทยไปปักกิ่ง ประเทศจีน ของพระอินทรมนตรีแย้มฯ นับเป็นเอกสารชิ้นต้นอีกชิ้นหนึ่งที่มีความสำคัญต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนก่อนที่จะทั้ง ๒ ประเทศจะสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตสมัยใหม่เมื่อ ค.ศ. ๑๙๗๕

หนังสือระยะทางทูตไทยไปปักกิ่ง ประเทศจีน ของพระอินทรมนตรีแย้มฯ ที่ผู้เขียนเรียบเรียงประสบการณ์เดินทางระหว่างร่วมเดินทางไปกับคณะทูตบรรณาการชุดสุดท้ายของสยามระหว่าง ค.ศ. ๑๘๕๓-๑๘๕๔ พระอินทรมนตรีแย้มฯ บรรยายเหตุการณ์โดยละเอียดนับตั้งแต่ออกเดินทางจากสยามไปถึงกวางตุ้ง การเดินทางจากกวางตุ้งไปยังกรุงปักกิ่ง สถาปนามิตรประเทศและภูมิภาค พิธีการรับคณะทูตของราชสำนักจีน ตลอดจนสิ่งที่ประสบพบเห็นในเมืองหลวงจีน สิ่งที่น่าสนใจของเอกสารประการหนึ่งคือ การบันทึกเหตุการณ์ที่คณะทูตสยามประสบเคราะห์กรรมถูกปล้นระหว่างทางขณะเดินทางกลับจากกรุงปักกิ่งลงมายังเมืองกวางตุ้ง เนื่องจากช่วงเวลาที่เกิดเหตุเดินทางกลับ

เป็นช่วงที่แผ่นดินจีนเกิดกบฏไท่ผิง (太平天国) เส้นทางที่คณะทูตใช้เดินทางกลับเกิด
โจรผู้ร้ายชุกชุม เหล่าขุนนางจีนที่นำทางคณะทูตกลับอันตรายเป็นต่างก็พากันละทิ้งหน้าที่
เมืองบางเมืองกลัวโจรจะเข้ายึดเมืองก็ปิดเมืองไม่รับคณะทูต ทำให้คณะทูตสยามต้อง
ประสบเคราะห์กรรมถูกพวกโจรปล้นเอาทั้งเครื่องราชบรรณาการตอบแทนจากจักรพรรดิ
และทรัพย์สินสมบัติส่วนตัวของราชทูต ต้องประสบความทุกข์ทุเลกว่าความช่วยเหลือจาก
ราชสำนักจะมาถึงจนทำให้คณะทูตเดินทางถึงเมืองกวางตุ้งสำเร็จ เหตุการณ์ดังกล่าวเป็น
ประเด็นสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้รัชกาลที่ ๔ ทรงยุติการส่งคณะทูตบรรณาการไปยังจีน
เอกสารชั้นต้นทั้งของจีนและของไทยที่ลงในหนังสือเล่มนี้นับเป็นเอกสารชั้นต้นที่
บันทึกเหตุการณ์ร่วมสมัยเอาไว้ค่อนข้างละเอียด เป็นเอกสารที่ทรงคุณค่าต่อการศึกษา
ประวัติศาสตร์ไทยและประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-จีนเป็นอย่างยิ่ง

